

формы, методы и приемы обучения; его построение заключается в поиске оптимального правильного решения.

На современном уроке учитель видит каждого ребенка и максимально использует его потенциал. Современный урок - это живое общение, основанное на взаимном доверии и уверенности всех участников. Урок - это результат не только учителя, но и творчества ученика.

Rəyçi: dos. Rəhimov Mehdi Nizami oğlu

“Qrammatika və ingilis dilinin tədrisi” kafedrasının 20.03.2021 tarixli, 8 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 22 mart 2021-ci il

UOT: 82-1.512.162.

SƏMƏD VURĞUNUN YARADICILIĞINA MÜASİR BAXIŞ

Mustafa Rasimoğlu
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü
Bakı Dövlət Universitetinin Qazax filialı
gceferova@rambler.ru

Xülasə: *S.Vurğun XX əsr poeziyasının elə klassiklərindəndir ki, onun sənət haqqında öz konsepsiyası var və ədəbi yaradıcılığı boyu bunu reallaşdırmağa çalışmışdır. Onun milli ideoloji baxımdan xidməti tələyüklü bir zaman kəsiyində azərbaycançılığı poetik bir məkan tutumundan milli ictimai, ədəbi-bədii şüura çevrilməsidir.*

XX yüz il ədəbi-bədii fikrimizin inkişafı tarixində öz milli tutumu, xalqımızın klassik və müasir mənəvi dəyərlərinin sivil dünyaya integrasiyasında xüsusi çəkisi olan bir əsrdir. Buna baxmayaraq çağdaş günlərimizdə ötən əsrin poeziyası, onun böyük şəxsiyyətləri də ardıcıl olaraq mübahisə predmeti olmaqdadır. Bu gün XX əsr poeziyasını yenidən qiymətləndirməyə cəhd edən tədqiqatçı bütün tarixi ədəbi-nəzəri təcrübəni mənimsəməklə yanaşı sənət kriteriyaları, bədii zövq və dünyagörüşü baxımından, heç olmasa bu sənətkara yaxın səviyyədə olmalıdır.

*İnsan azadlıqdır,
Azadlıq İnsan!.. S.Vurğun*

Açar sözlər: şəxsiyyət və zaman, sovet ideologiyası, cəsarət-qorxmazlıq, xalqilik, millilik, bəşəriyyət, poetik dilimiz, müasirlik və əbədlilik.

Ключевые слова: личность и время, советская идеология, отвага, национализм, человечность, наш поэтический язык, современность и вечность.

Key words: personality and time, Soviet ideology, courage, nationalism, humanity, our poetic language, modernity and eternity.

XX yüz il ədəbi-bədii fikrimizin inkişafı tarixində öz milli tutumu, xalqımızın klassik və müasir mənəvi dəyərlərinin sivil dünyaya integrasiyasında xüsusi çəkisi olan bir əsrdir. Buna baxmayaraq çağdaş günlərimizdə ötən əsrin poeziyası, onun böyük şəxsiyyətləri də ardıcıl olaraq mübahisə predmeti olmaqdadır. Bu gün XX əsr poeziyasını yenidən qiymətləndirməyə cəhd edən tədqiqatçı bütün tarixi ədəbi-nəzəri təcrübəni mənimsəməklə yanaşı sənət kriteriyaları, bədii zövq və dünyagörüşü baxımından, heç olmasa bu sənətkara yaxın səviyyədə olmalıdır. Ədəbi sözün daxili dünyasını dərk etməyən, yalnız alim olmaq xatirinə namizəd və ya doktor olmuş tədqiqatçı çətin ki, Səməd Vurğun şeirinin fərdi poetik dünyasını yeni müasir mövqedən qiymətləndirə bilsin.

Əsil şeir milli qaynaqlardan, adət-ənənələrdən qidalanmasa, şeir olmaz. Məşhur tənqidçi V.Q.Belinski deyir: “Şeir və ya hər hansı sənət əsəri müəllifin həyatını, müəllifin həyatı isə onun şeir-sənətini əks etdirmirsə belə, şair-müəllif xalqın sevimlisi ola bilməz”. Şeir

yazmaq istedad tələb edir, lakin istedad xəlqi olanda o da başqa bir əlavə istedad olur. Xalqsız S.Vurğun təsəvvür olunmazdır -desəm artıqlıq olar. Bu mənada O, XX əsrin şairlərindən bir kimsə ilə müqayisə olunmazdır. Türk dünyasının böyük şairi Nazim Hikmət Azərbaycan xalqının S.Vurğuna olan məhəbbətini çox gözəl, çox aydın ifadə edərək demişdir: “Əgər Azərbaycan xalqının Səməd Vurğuna bəslədiyi məhəbbətin yarısı qədər türk xalqı mənə rəğbət bəsləsəydi rahat ölərdim”. Bu sözlər nəhəng sənətkarın ən səmimi etirafı deyilmi?!

Böyük şairin poetikası və bu poetikanın ilham mənbələri barədə görkəmli şair və ədiblərimiz kifayət qədər yazıblar. S.Vurğun haqqında həm onun sağlığında, həm də vəfatından sonrakı bu illər ərzində xeyli məqalə yazılmış, monoqrafiyalar çap edilmişdir. Lakin etiraf etmək lazımdır ki, bu kompleks yazılarda nəsə bir boşluq hələ də hiss olunmaqdadır. Bu boşluq birinci növbədə onu qəhrəman, cəsarətli şair kimi tərənnüm edən yazıların kifayət qədər olmamasıdır. Elə bizim yazımızın əsas məğzi də bundan ibarətdir. Görkəmli sənətkarlar tərəfindən şəninə layiq fikirlər deyilsə də, filosof-şair, xalq şairi, sərkərdə şair, şeir kəhkəşanının parlaq ulduzu, ictimai xadim və i.ə.adlandırılrsa da, “qəhrəman şair” obrazı kimi tərənnümü, şəxsi cəsarəti barədə əlimizdə tutarlı bir əsər yoxdur. Odur ki, S.Vurğun barəsində onun cəsarətindən və qəhrəmanlığından danışmamaq ən azı insafsızlıq olar. Bu həm də onu “sovet imperiyasının şairi” adlandıran və bu mənada ona ləkə yaxmağa çalışan bəzi üzdəniraqlara bir cavab olardı. S.Vurğundakı cəsarət-qəhrəmanlıq onun hərəkətinin ön cəngəllərində olub. Ondakı qorxmazlıq qalib gəlmək hissindən doğub.

Qardaşı Mehdixan Vəkilovun xatirələrindən: “Səməd Vurğun “Vaqif” pyesini 1937-ci ildə Azərbaycanın ən yaxşı oğullarının bəda getdiyi vaxtda yazmışdır..... Həmin dövrdə təqib olunduğu üçün mənə dönə-dönə demişdir –Qayıtmısam “Vaqif”i möhkəm yerdə gizlət. Orada mənim də taleyim var. Şəxsən mən belə hesab edirəm ki, “Əyilməz vicdanın böyük heykəli” misrasındakı mənə yalnız Vaqifə deyil, eyni dərəcədə Səməd Vurğuna da aiddir. Böyük nəğməkar olan Səməd Vurğun zahirən özünü partiya qəhrəmanı kimi qələmə verirdi, əslində, bürünmüş, maskalanmış vətən xainləri qarşısında heç zaman əyilməmiş, yeri düşəndə onların maskasını yırtmışdır. Buna görə mən belə hesab edirəm ki, tədqiqatçılar gərək dissertasiyalarda, yaxud monoqrafiyalarda şairin şəxsiyyətinə geniş yer versinlər. Çünki Səməd Vurğun kimi sənət korifeylərinin yalnız yaradıcılığı deyil, həyatı da, şəxsiyyəti də, yeni nəsillər üçün timsaldır, mərd, alnıaçıq yaşamaq mücəssəməsidir”.

Səməd Vurğunun sinəsi orden-medallarla bəzənsə də, yüksək vəzifələr daşısa da, daim nəzarət altında idi. Onun ötən əsrin 30-cu illərindən başlamış təqibi 50-ci illərdə yenidən güclənmişdi. Bütün hallarda isə səbəb artan nüfuzu, geniş mənada millətçi olması ilə bağlı idi. Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürkün 20 mart 1965-ci il tarixli gündəliyində oxuyuruq: “Hüseyn Arif deyir ki, 1952-ci ilin noyabrında S. Vurğunun qanı qara idi. Onun guya millətçi şair, ideya bədii cəhətdən yaramaz ünsür olması barəsində S.Rüstəmin, R.Rzanın, M.Rahimin və başqalarının yazdığı şərikli məqalə çap olunmaq üçün Moskvaya, “Literaturnaya” göndərilmişdir. Qəzetin redaktoru K.Simonov Azərbaycan KPMK-dan gələn zəng səsini, sifarişi belə saya saymayaraq, məqaləni çap etməmişdir. Şərəfsiz məqalə dünya işığı görməsə belə, öz həmvətənləri, öz qələm yoldaşları tərəfindən namərdcəsinə vurulması S.Vurğuna yer eləmişdi:

- Ayə, köpək oğlu, çağır Nəbini (Nəbi Xəzri -M.R) də gedək sizə qonaqlıq verəjəm. Səməd Vurğunu saqqal basmışdı. “Bakı” restoranında xudmani bir məclis açıldı. O zaman MK-üzvü olan yazıçı Əbdülhəsən də, prof. Yerevanski də burdadır.

- Ayə, Nəbi, Bakıdan bir ağıllı şair çıxmışdı, onu da məhv etdilər, - deyə S.Vurğun M.Müşfiq haqqında xeyli danışır, şeirlərindən deyir, axırda da qəzəbli, cəsur bir cümlə işlədir: “-1937-də gedənlərin çoxu günahsız getdi”.

Bu cümlədən sonra Əbdülhəsən pörtləşir, onsuzda qırmızı olan rəngi çuğundura dönür.

- Əzizim, əzizim, mən eşitmədim, mən eşitmədim, - deyir

- Mən Mərkəzi Komitənin üzv namizədiyəm, sən isə üzvüsən, Əbdülhəsən, qorxma, mərd ol.

- Mən eşitmədim, mən eşitmədim, -deyən Əbdülhəsən məclisi tərk edib gedir.

Hüseyn Arif S.Vurğunun mehmanxanadakı otağına qədər ötürür.

S.Vurğun: - Ayə, onlar bizim üzümüzə durar ha.

- Qorxma, Səməd qağa, mən özüm yeri gəlsə onların üzünə duraram, -deyə Hüseyn Arif cavab verir.

- Hayıf, deyə S.Vurğun o gecə dönə-dönə ah çəkir. – “Böyük bir şairi məhv etdilər”. (Şairin arxivindən 20mart 1965. s.57)

Həyat yoldaşı Xavər xanımın dediklərindən: “1944-cü il sentyabr ayında S.Vurğun Moskvada idi. Mən Yusifi məktəbə apardım. Sevindim ki, Səməd burada yoxdur. Uşağı rus məktəbinə verərərəm. Yusif özü də rusca təhsil almağa can atırdı. Uşağı musiqi məktəbinə, Asəf Zeynallı adına məktəbin direktoru Kövkəb xanımın yanına apardım. Uşağı rus bölməsinə qoymaq barədə fikrimi dedim: - Zəhmət olmasa, bura gəlin deyə, - Kövkəb xanım məni öz kabinetinə apardı və “siyirtmədən” bir teleqram çıxardı. S.Vurğunun Kövkəb xanıma vurduğu teleqram bundan ibarət idi: “Kovkəb xanum, proşu prinyat moeqo sina v azərbaydjanskuyu qruppu”. Səhərki sevincimin üstünə elə bil su töküldü. İndi fəxr edirəm ki, nə yaxşı S.Vurğun bu qədər uzaq görən olub. Yusif rus dilində təhsil almış olsaydı, ondan yəqin ki belə azərbaycanlı yazıçı çıxmazdı”.

Səməd Vurğun təpədən dırnağa milli şair idi. “Bir dəfə kimsə S.Vurğuna aksent ilə danışdığını bildirib. O da cavab verib ki, aksent ilə danışmaq mədəniyyətdir. Yalnız milli simasını itirmişlər aksentsiz danışarlar”.

1950-ci ildə MK-nın təşkil etdiyi yoxlama sənədlərinə əsasən (yoxlamanın sədri ideologiya katibi Cəfərov olub) o zamankı Akademiyanın binasında Azərbaycan ziyalılarının yığınağı keçirilir. Bu yoxlama materialları içərisində S.Vurğunun əsərlərində partiyalılıq, kommunizm, əxlaq tərbiyəsinin olmaması da sənəd şəklində müzakirəyə qoyulur. Yığınaqda şairin qələm dostları da iştirak etmiş. O cümlədən bu əhvalatı danışan sədaqətli dostu Osman Sarıvəlli də burada olur. Müzakirə başlanır. S.Vurğunun əsərlərində partiya və sosializmin tərənnümünün lazımi səviyyədə olmaması səslənir. S.Vurğun ona söz verilib-verilməməsinə gözləmir, oturduğu arxa cərgədən ayağa qalxaraq söz istəyir. Yoldaşları onun pencəyinin ətəyindən aşağı dartırlar ki, çıxış etməsin, bu işin nəticəsinə pis təsir edər. Yəqin şairin yadına Şərqin bir kəlamı düşür: “Tale cəsarətliyərin üzünə gülər”. Əlini qaldıraraq irəli gəlir. Bunu görən sədr M.C.Bağırovun üzünə baxır. Bağirov işarə ilə “söz verin” – deyir. S.Vurğun arxadan tribunaya tərəf hərəkət etdikdə zalda bir çaxnaşma olur. Yarı gizli, yarı açıq əl vurulur. Həmin çıxışın hamsını yox, bir-iki cümləsinə nəzərə çatdırmaq istəyirəm. S.Vurğun: “Əsərlərimdə sosializm təntənəsini tərənnüm etməsəydim, bu qara əllərimlə (əlini zala tərəf uzadır) marksizmi nəzmə çəkməzdim (“Xanlara” işarə edir)”. Daha sonra üzünü M.C.Bağırova tutub: “A yoldaş Bağirov, bu çıxırdaş, xəbis adamların sözü ilə Azərbaycan ziyalılarını məhvə sürükləməyin” – deyərək tribunanı tərk edir. Həmin yığınaqda M.C.Bağırov S.Vurğunla bağlı qərarı təkmili araşdırmaya göndərməyi məsləhət bilir. Gərgin keçən iclasdan sonra şairin dostları S.Vurğunla onun Fioletov küçəsindəki evinə toplaşırlar, bu qələbə münasibət ilə kiçik şadlıq edirlər. Bu zaman Bağirovun məşını həyətdə görünür və S.Vurğunun Bağirov tərəfindən çağırıldığını deyirlər. Hamının nəşəsi pozulur, fikirləşirlər ki, bu xeyirli çağırış deyildir. Belə vəziyyətdə S.Vurğun dillənir: “Ayə, qorxmayın, məni həbs etmək istəsə, dustaq məşını göndərərdi, niyə öz məşını göndərib, kefinizi pozmayın işinizdə olun, bu saat gəlirəm”.

Yeri gəlmişkən, S.Vurğunun bu gün işğal altında olan Kəlbəcərin taleyi ilə bağlı göstərdiyi tarixi bir fədakarlığı və faktı burada xatırlatmaq istərdim. Yuxarı Qarabağda qurama muxtariyyət yaradıb bu ad altında gələcəkdə həmin ərazini Azərbaycandan qoparmağı qarşılarına məqsəd qoyan mənfur ermənilər imkan düşdükcə digər ərazilərimizə də əl atıblar.

Onlar bu mürtəce siyasətlə bir neçə dəfə Laçın və Kəlbəcər rayonlarından da xeyli torpaq qoparmağa müvəffəq olublar.

Ötən əsrin 50-ci illərində Azərbaycan KP MK-da böyük vəzifə və nüfuz sahibi olan ermənilər Azərbaycanın o zamankı rəhbəri M.C.Bağirovu “inandırıblar”ki, guya Kəlbəcərin iqtisadi rayon kimi mövcudluğu çox əlverişsizdir və bu rayon Azərbaycan Respublikasının boynunda ağır yüküdür. Ermənilərin planlarına əsasən guya Kəlbəcər əhalisini bütünlüklə Azərbaycanın aran rayonlarına, əsasən də pambıqçılıq rayonlarına köçürüb, Kəlbəcər ərazisini heyvandarlıq üçün otlaq sahəsinə çevirmək respublikaya böyük iqtisadi mənfəət gətirər. Ermənilərin bu məkrli planlarının kökündə əsas niyyətləri bir tərəfdən Azərbaycanın ərazi cəhətcə böyük rayonlarından olan Kəlbəcəri azərbaycanlılar yaşamayan boş əraziyə çevirmək, digər yandan isə Dağlıq Qarabağdan Ermənistanla birbaşa çıxış əldə etməkdən ibarət olub. Bununla ermənilər həm də Laçın və Kəlbəcərdə aldıkları tarixi məğlubiyyətlərinin əvəzini çıxmaq istəyiblər. Təbii ki, Moskvanın xeyir-duası ilə reallaşmalı olan bu xəyanətin qarşısını o zaman yenədə ölməz şairimiz Səməd Vurğunun partiya qurultayındakı cəsarətli çıxışı alıb.

Bakıdan rayon rəhbərliyinə göstəriş verilir ki, yerlərdə əhali ilə görüşüb Aran rayonlarına köçürülməyin üstünlüyü barədə təbliğat aparsınlar. Bakıdan da rayona xüsusi təbliğatçılar qrupu göndərilir. Baş verən xəyanətin ağırlığını yaxşı dərk edən, əslən kəlbəcərli olan raykom katibi mərhum Səfər Verdiyev gizli şəkildə Bakıya gələrək bu hadisəni ölməz şairimiz Səməd Vurğuna danışaraq ondan kömək istəyir. Şair ona möhkəm dayanmağı, əl altından rayon əhalisinin bu işə ciddi etirazını təşkil etməyi və qurultaya gələcək yerli nümayəndələri hərtərəfli hazırlamağı tapşırır.

Bir az sonra Azərbaycan KP-nin XX qurultayı işə başlayır. Məsələ Kəlbəcərin köçürülməsi planının müzakirəsinə gələrkən heç kəsin gözləmədiyi anda Səməd Vurğun söz alaraq tribunaya qalxır, öz alovlu çıxışında Kəlbəcər kimi cənnətmisal bir ərazini boşaltmağı xəyanət adlandırır və oranı köçürmək yox, əvəzində dağ rayonuna kömək lazım olduğunu cəsarətlə respublika rəhbərliyinin nəzərinə çatdırır. Səməd Vurğunun vətənpərvər çıxışı və rayondan seçilmiş partiya qurultayı nümayəndələrinin də ciddi arqumentləri sonda Mir Cəfər Bağirovu inandırıb və bununla da Kəlbəcərin o zaman boşaldılması planı təxirə salınır. Xoşbəxtlikdən bütün qurultay iştirakçıları da böyük şairin mövqeyinə tərəfdar çıxırlar.

Digər əhvalat iki dəfə Lenin mükafatı laureatı, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı məşhur tatar şairi Musa Cəlilə bağlıdır. Bildiyimiz kimi, Musa Cəlil 1942-ci ildə almanlara əsir düşüb. Elə bu vaxtdan da Alman kəşfiyyatı orqanları onun guya Almaniyanın xeyrinə işlənməsini qabardır, Rusiyanın sirlərinin açılmasının fəal çarçısı kimi qələmə verirlər. Bu barədə bütün cəbhə boyu, xüsusən də müsəlman dinli xalqlar arasında təbliğat xarakteri “listovkalar” yayırlar. Odur ki, yuxarıdan – Mərkəzi Komitədən tatar xalqı haqqında “xalq” adını çəkməyi belə qadağan etmişlər. Onsuz da Stalinin türk- tatar xalqlarına münasibəti məlum idi. 1947-ci ildə Musa Cəlil artıq ölmünün yaxınlaşdığını bilirdi. Onun həbsxana dostu Belçika kəşfiyyatçısı A.Timmermans tərəfindən kibrit qutusunda ərəb əlifbası ilə dua şəklində yazılmış “Moabit dəftəri”nin əl yazması Tatar Yazıçılar İttifaqına təqdim olunur. Bunu eşidən S.Vurğun onun arxasınca gedir, həmin şeirləri götürərək A.Fadayevlə razılığa gəlir ki, şeirlər rus dilinə tərcümə olunsun. Elə Musa Cəlilin ikinci dəfə “doğuluşu” bu tarixlə bağlıdır, ona ölməzliyi gətirən də Moabit yazılarının çap olunmasıdır. Axı, tatar xalqının ləkəsi eyni zamanda Azərbaycanın ləkəsi demək idi. Ərəb əlifbası ilə Quran ayələri şəklində bu yazılar hələ çap olunmamış qaldığı zaman Tatarıstanda bir ictimai-siyasi hökumət tədbirlərində S.Vurğun da iştirak edir. Bu tədbirdə o özünəməxsus alovlu çıxışında “Böyük tatar xalqı” kəlməsini işlədir. Zalda olmazın gurultular başlayır, əl vurmanı dayandırmadan tribunadan Səməd Vurğunu əllərinin üzərinə götürürlər. (Bu hadisəni sevimli şairəmiz Mirvarid Dilbaziyə Özbəkistanda bir tatar şairi danışmış). Həmin tədbirdə iştirak edən bəzi siyasət adamları-vəzifəli şəxslər başlarını aşağı salıb tir-tir əsirlərmiş. Vurğun cəsarətli, qəhrəmanlığı indi də bir əfsanə kimi tatar xalqı arasında danışılmaqdadır. Sonralar 1956-cı il fevral ayının

15-də Musa Cəlilə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adı verilməsi münasibəti ilə təşkil olunmuş yığıncaqda S.Vurğunun fəxri qonaq kimi iştirakı və çıxışı indi də yaddaşlarda yaşayır. Axı, Stalin dövründə hüququ alınmış bir xalqın hüququnu qaytarmaq cəhdinin nə demək olduğunu yaxşı bilirik. Bu “öz həyatınla vidalaşmaya” bərabər idi. Bunlar əsl qəhrəmanlıq deyilmi? Bəli, bu əsil qəhrəmanlıqdır. Bu, Azərbaycanın böyük oğlu S.Vurğuna məxsus cəsarətdir.

Yeri gəlmişkən, indiki şəraitdə Azərbaycana, ümumiyyətlə, azlıq təşkil edən xalqlara təfəkkürlə qəhrəmanlığın vəhdəti lazımdır. Bunsuz belə xalqlar başqa dövlətlərin vassalı olmalıdır. Qoy elm və cəsarət bizim gənc nəslin amalı olsun!..

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, S.Vurğun poeziyası kimi cəsarəti də insanların ona, onun da insanlara olan sevgisindən gəlirdi. Onun “fetişizmə” ucalmasının ən ümdə səbəblərindən biri o idi ki, Səməd Vurğun özü insanları sevirdi. “İnsandır ən böyük qüvvə cahanda” – deyən şair milliyyətindən asılı olmayaraq, dara düşmüş, kimdənsə mərhəmət, qayğı gözləyən insanlardan heç nəyi əsirgəmirdi. Özü də bircə allahdan savayı, heç kəsdən qorxmurdu, dövrünün ən əzəzil müstəbidərindən belə çəkinmirdi: “Xudaya, insanın halı yamandır, Nələr çəkdiyimiz sənə əyandir” –deyərək yalnız Allahından imdad diləyirdi. Çünki o özü də Allahın ən sevimli bəndələrindən idi. Heç də təsadüfi deyildi ki, Hüseyn Cavid, Əhməd Cavad, Mikayıl Müşfiq, Y.V.Çəmənəzəminli, Seyid Hüseyn kimi böyük sənətkarlar məhv edildiyi, oğul atanın, bacı qardaşın, aşiq-sevgilisinin adını dilinə gətirməyə qorxan bir zamanda belə S.Vurğun gözəl el şairi, xalq düşmanı adı ilə tutulmuş Məzahir Daşqının taleyi ilə maraqlanmış, müntəzəm olaraq Mingəçevir əsir düşərgəsində, Bakı həbsxanasında şair ilə görüşmüş, ona hətta “kostyum” hədiyyə aparmış, el sənətkarının məhvinə imkan verməmişdir. “Aşiq qardaşıma” şerini də məhz M.Daşqına həsr etmişdir. Məşhur yazıçı, həm də dövlət adamı olan yaxın dostu A.Fadayevlə M.Daşqının arxasınca uzaq Sibirə getməsi, ölüm yatağında belə ürək dostu Osman Sarıvəlliyyə onu tapşırması bu el nəğməkarını gözələrimiz önündə bir daha əsl mərdlik, qəhrəmanlıq mücəssəməsi kimi canlandırır.

Bu keyfiyyətlər ölməz şairimizə olmazın şan-şöhrət gətirirdisə, eyni zamanda bədxah, xəbis düşmənlərinin də sayını çoxaldırdı. Təqib və zərbələrə sinə gərən şair özünün kəskin ağılı ilə onları kişi kimi dəf edib, yerində oturdurdu. Bu ona bir tərəfdən milli poeziyamızın qabaqcıl mübarizi şərəfi gətirirdisə, digər tərəfdən paxıl, rəzil, mənsəbpərəst qüvvələrin təqibi onu kədərləndirirdi. Və nəhayət bu kədərlər onu yatağa saldı. Lakin kişi kimi, qəhrəman kimi yaşadı. Dahi şairimizin özü demişkən, “Şair çox yaşamaz, lakin şərəflə yaşayar. Ölüm yaxşıdır, şərəfsiz yaşamıqdan”

S.Vurğunun keçirdiyi “yaradıcılıq məqamları” və özündə gizlətdiyi “sirlər”i, onun dövrə səsleşməyən, çox vaxt isə hətta səsleşən əsərlərinə edilən hücumların təsirini, keçirdiyi əzab və sarsıntıları çap etdirdiyi bir sıra əsərlərindən də duymaq mümkündür. Lakin “səsi və nəfəsindəki tragik titrəyişlər” və onları doğuran səbəblər onun avtoqraflarında, çap etdirmədiyi əsərlərində daha aşkar görünür. Və məlum olur ki, şairin yaşamağa məcbur olduğu ağırlı məqamlar, bir qədər də əvvəl, 1920-ci illərin sonlarından mətbuatda ilk şeirlərini çap etdirdiyi vaxtlardan ömrünün sonuna qədər davam etmişdir.

Əslində “Vurğun şeirinin ilk mərhələsinə məxsus hüzn və kədər notları” heç zaman aradan qalxmamış, sonralar sadəcə bu kədər misrələrin arxasında mətnlərin bətninə keçmişdir. Bunları görmək üçün şairin özünün dediyi kimi, “nəbzini tutub, ürəyinə yaxşı qulaq asmaq” lazımdır.

Mehdixan Vəkilov yazırdı: “Müasirləri yaxşı bilirlər ki, mən Səməd Vurğunun başına dolanan pərvanə olmuşam. Hər vasitə ilə onun həyat yoluna, yaradıcılığının geniş xiyabanına işıq salmağa çalışmışam. Hər şeydən qabaq subyektiv hisslərdən və duyğulardan doğan hərəkətlərdən əl çəkməsi, “Dəli Səməd”, “Dəli şair” yolundan çıxması, şəxsi məhəbbətdən daha güclü romantikaya malik yeni həyatı tərənnüm etməsi üçün ona çox yalvarmışam, çox məktublar yazmışam”.

Əlbəttə, yaşadığı ağrı-acılı, əzablı günlər, keçirdiyi sarsıntılar şairin yaradıcılığında öz əksini tapmalıydı və tapırdı da. Onun bu mövzuda yazıb çap etdirmədiyi xeyli əsərlər var (“Böhtan”, “Bülbül və Bağban”, “Sən utan”, “Mıs- mıs”, “Qoca qartal”, “Mefistofel”, “A, dostlar”, “Ah paxıllar”, “Müxənnət” və s) lakin çap etdirdiyi əsərlərdə də “ömrünün yazıq günləri”ni o bəzən açıq deyə bilmiş, bəzən də örtülü sətirlərin arxasında mətnin bətnində, lirik qəhrəmanlarının, drammatik obrazlarının dilində, ricətlərdə verməyə məcbur olmuşdur.

Bir qədər diqqətlə yanaşdıqda həmin məqamların şairin əksər, hətta dövrü, quruluşu tərənnüm etdiyi əsərlərdə belə öz əksini tapdığının şahidi oluruq. Beləliklə də, gənc Vurğunun yaradıcılığında ictimai lirikaya inamlı bir keçid başlayır və bu mərhələnin ən parlaq nümunəsi olan məşhur “Azərbaycan ” şeiri yaranır.

Məlumdur ki, “Azərbaycan” şeiri təkcə Vurğun yaradıcılığının deyil, bütövlükdə Milli poeziyamızın epiqrafı, məramnaməsi sayılır. Şairin tədqiqatçıları bu əsərə yüksək qiymət vermiş, onu “Vətən mövzusunda təkrarolunmaz poetik kəşf”, “böyük bir operanın uvertürası”, “ağsaçlı bir xalqın milli himni “Azərbaycanın poetik xəritəsi” adlandırmış, yalnız “Azərbaycan” şeirinə görə ona “əsil xalq nəğməkarı” deyilə bilməsinin mümkünlüyü vurğulanmışdır. Verilən yüksək qiymətlərə şərikin olmaqla yanaşı, bu şeir bizə həm də “qu quşunun nəğməsi”ni xatırladır. S.Vurğun sanki doğma yurdu son dəfə görür, əsərini “natura”dan son dəfə çəkən rəssam kimi yaratdığı obrazda gizli qalan bir cizgi belə qoymaq istəmir. Mətnin bətnində, sözlərin içində (özündə, üzündə yox!) el-obadan, doğma yurddan vaxtsız ayrılmaq xofu, qorxusu da hiss olunur. Buna görə də “Qarabağdan” şairin özü deyil, “könlü” keçir, “gah Muğanı, gah Eldarı” özü yox, xəyalı dolanıb gəzir. Şeirdən bircə bəndi yada salaq:

El bilir ki, sən mənimsən,
Yurdum, yuvam, məskənimсэн.
Demək, doğma vətənimсэн,
Ayrılarım könül candan?
Azərbaycan, Azərbaycan!
Bu bənddən iki təbii sual doğur:

- 1) Şair nəyə görə Azərbaycanı sevdiyinə eli şahid gətirir?
- 2) Könülün candan-27-28 yaşlı gənc şairin-dünyadan bu tezliklə ayrılı biləcəyinə səbəb varmı?

Şeirin əsas hissəsinini 1935-ci ildə yazıldığını nəzərə alsaq (İlk avtoqraf nüsxəsində adı “Şairin türküsü”, özü isə cəmi 9 bənddən ibarət olan, 1936-cı ildən “Azərbaycan” adını alan bu şeiri şair 1933-cü ildən yazmağa başlamış, üzərində təxminən 1938-ci ilə qədər işləmişdir.”Şanlı rəhbər”in gəncliyi xatırlanan və “partiyanın eşqi”nə güvənilən son iki bənd şeirin ilk avtoqraf nüsxələrində yoxdur. Bu bəndlərin şeirə sonradan əlavə edilməsinin səbəbi də, yəqin ki, bəllidir) və şairə qarşı hücumların 20-ci illərin sonundan başladığını yada salsaq, onun vətən sevgisinə eli şahid gətirməsinin və “könlün candan”- şairin həyatından qoparıla biləcəyinin səbəblərini, bizcə başa düşmək çətin deyil. Bu mülahizəni Vurğunun həmin illərdə qələmə aldığı iki qitə də yəqinləşdirir. 1934-cü ildə çap edilən “Könül dəftəri” kitabına daxil etdiyi qitədə (-sonrakı kitablarına salmayıb) şair deyir:

Üzərində qara-qara,
İlan başlı buludlar var.
Gəril sinəm hücumlara.
Ayğır dalınca toz qopar.

1935-ci ilin 5 yanvarında yazdığı, həmin il də “Kirovabad bolşeviki” qəzetində (6 iyun) çap etdirdiyi başqa bir qitədə isə (kitablarına salmayıb) oxuyuruq:

Döyür pəncərəni qışın rüzgarı,
Vaxtsız ölümüdür üstümə gələn?!
Çəkilsin gecənin qaranlıqları

Ömrə son sözümü deməmişəm mən,
Vaxtsız ölümüdür üstümə gələn?!

Deməli, şairin “Azərbaycan” şeirində “ayrılarımı könül candan?” misrasını işlətməsinin səbəbi “Üzərində dolanan ilan başlı, qara-qara buludlar” - “üstünə yeriyən vaxtsız ölüm” xofudur.

“Həyat və ölüm”ün fəlsəfi-poetik dərki poeziyanın əzəli və əbədi mövzularından olmuş və bütün sənətkarlar həyatlarında bu realılıqla üzləşməyə bilmədikləri kimi, yaradıcılıqlarında da bu mövzuya münasibət bildirmədən ötürməmişlər, o cümlədən Vurğun da. Amma çox maraqlıdır ki, Vurğun, demək olar ki, heç vaxt Allahın əmri ilə olan təbii ölümdən-əcəli ilə öləcəyindən söz açmayıb. Əksinə “əli baltalı cəllad” timsalındakı ölüm, yəni öldürüləcəyi, rejimin qurbanı olacağı, ömrünün “bada” gedəcəyi, zamanın onu yelkən kimi deryada “qərq” edəcəyi narahat edib:

Qərib bir səs gəldi bu gün qəlbimdən,
Ömrün baharında öləcəyəm mən...-.
Bir qonağam bu dünyada,
Bir gün ömrüm gedər bada....
Məni yelkən kimi qərq etsə də deryada zaman..
Başımın üstünü kəssə də ölüm,
Sağ əli baltalı bir cəllad kimi...

Dövrün, zamanın ona münasibətini əks etdirən materiallarla tanışlıq xeyirlə şərin, gecə ilə gündüzün, həyatla ölümün mübarizəsinin şair- yaradıcılığında özünə geniş yer almasının səbəblərini anlamağa kömək edir.

1930-50-ci illər, dövrün ziyalıların etiraf və faktoloji materialların təsdiq etdiyi kimi çox dəhşətli illər olub: Məlumdur ki, “Komsomol”poeması əsasında “Yeddi oğul istərəm” filminin ssenarisini yazan Y.Səmədoğlu ona əlavələr və dəyişikliklər də etmişdir. Əsərin orijinalında olmayan səhnələrindən biri Cəlalın ölüm səhnəsi və burada Gəray bəyin dilindən deyilən: “Çal, aşiq çal, komsomolun canı it canıymış”-cümləsidir. Əsərin ümumi ruhundan doğan və məğzinə işıq tutan bu cümlə təkcə “Komsomol”-un it kimi dözümlü olmasını göstərmir: Komsomolun canındakı “it”lik kimi sadıqlıyında, sədaqətindədir; o, it kimi yapışdığını buraxmamalı, basdığını (atası da olsa) kəsməli, yeni quruluşu, rejimi yaratmalıdır; bu səbəbdən o, “adam” kimi danışa,”adam” kimi sevə, üstəlik quruluşu düşmən elan edilmiş varlı adamın qızına evlənə, dostu öləndə belə ağlaya, zəiflik nümayiş etdirə bilməz. Çünki o, adam yox, canı it canı olan kosmoldur! Bu səbəbdən də komsomol Bəxtiyar əsərdə məhəbbət bəlalısı Cəlala deyir:

Kim çağırırdı səni bu əyri yola,
Məhəbbət yararmı bir komsomola?
Mən də sənə kimi bir gəncəm, həmə, mən,
Ömrümü cəbhədə keçirməklə mən,
Nə sevda bilirəm, nə də ki hicran,
Nələr tutduğunu bir düşün də qan.

“Son mühasirə” fəslində Gəray bəyin axır məqamını gözləyən dəstənin içərisində olan Bəxtiyarın gözüne Cəlalın ruhu görünür: dostunun ölümü, onun Humayı, kəndini xəbər alması Bəxtiyarı kövrəldir:

Bəxtiyar düşünür gözlərində yaş...
Tənqidçi deməsin niyə ağlayır:
Ürək nə poladdır, nə tuncdur, nə daş.
Bəxtiyar dostuna yas da saxlayır...

Vurğun bu sətirləri yazarkən dəqiq bilir ki, Bəxtiyarın ağlamasını-“siyası sayıqlığın itirməsi”ni hökmən şairin öz siyasi səbatsızlığı olaraq qəbul edəcək və ciddi səhv kimi

ünvanına yazacaqlar. Bu səbəbdən də “Ürək daşdan deyil” məntiqinə əsaslanıb, tənqidçilərin ağzına əvvəlcədən daş basmaq istəyir. Eyni zamanda özünə bir əl yeri də saxlayır.

S.Vurğun da digər çağdaş sənətkarlar kimi dövrün, rejimin müəyyənləşdirdiyi ideoloji prinsiplər əsasında fəaliyyət göstərsə də, onun bu çərçivədən kənara çıxdığı, yaradıcılığında milli mədəniyyətimizin, dogma dilimizin, tariximizin cahangirlicə çağlarının, xüsusilə, ulu yurdun -Azərbaycanın, azərbaycançılığın təsvir və tərənnümü, “cütbaşlı qartal”ın işğalçılıq siyasətinin tənqidi yer alan əsərləri az deyil:

O gündən titrədi yurdun üstündə,
Çütbaşlı qartalın qanlı bayrağı.
Tarixin doğduğu o qara gündə,
Böyük bir ölkənin söndü çırağı

...Yüz il biz ayrılıq ana dilindən,
Məktəbin adına dedik “uşkola”.
...Yüz il Füzuliyə həsrət qalaraq,
Dogma analara söylədik “mama”

Axdı Rusiyaya neft kəmərləri,
Daşdı onları ilk dəmir yolu...
Tarixə hökm edən o gündən bəri,
Çalışdı yadlara Azərin oğlu.

Qərribə bir təzadla qarşılaşırıq: əgər S.Vurğun soykökümüzə, milli mədəniyyətimizə, klassik irsimizə, dogma dilimizə bağlılığına, onun keşiyində durmasına görə sağlığında “millətçi” kimi ittiham edilirdisə, indi, əksinə bəziləri tərəfindən şair milli ruhdan, milli təəssübkeşlikdən kənar olmaqda qınağa tutulur. Fikirlerini təsdiq üçün aşağıdakı misraları nümunə gətirir və onu H.Cavidlə üz-üzə qoyurlar:

Nədən şerimizin baş qəhrəmanı,
Gah Turandan gəlir, gah da İrandan.
Bəs mənim ölkəmin varlığı hanı?
Böyük bir şairin yazdığı dastan,
Gah Turandan gəlir, gah da İrandan.

Və qeyd edirlər ki, Səməd “ölkəm” adı altında “SSRİ-ni” nəzərdə tutub. Təbii ki, Vurğun da dövrdə yaşayan və yazıb yaradan sovet ədəbiyyatının hər bir nümayəndəsi, hər bir sovet vətəndaşı kimi SSRİ-ni öz ölkəsi saymaya bilməzdi və sayıb da. Lakin əksər əsərlərində o cümlədən burada da şair ölkəm deyərək dogma yurdu Azərbaycanı nəzərdə tutmuşdur. Bunu onların “gözündən yayınan” həmin parçanın ardınca gələn aşağıdakı misraların özü də təsdiq edir.

Nədən söyləməsin ana diliylə,
Öz odlu nitqini yoldaş komissar?
Türkcə danışmasın sevgilisilə...
Bu mənhus adətdə böyüklükmü var?
Məndən inciməsin yoldaş komissar.

S.Vurğunun H.Cavidə dərin hörmətlə yanaşmasının “Sızıltılarım” şerini “Möhtərəm və əziz Hüseyn Cavidə” qeydi ilə böyük şairə ithaf etməsindən, ona “hamımızın sevdiyi Cavid” deyər müraciət etməsi, “Cavidin yaradıcılığında biz şairlər üçün öyrənməli şeylər çoxdur” söyləməsindən əlavə elə təqdim etdiyimiz parçadakı: “Böyük bir şairin yazdığı dastan” misrasının özü də təsdiq edir. Əlavə edək ki, S.Vurğun həm H.Cavidi, həm də M.Müşfiqi gücü çatana kimi və mümkün məqama qədər müxtəlif üsullarla müdafiə etməyə çalışıb.

S.Vurğunun milli –mədəni dəyərlərə, dogma Azərbaycana, onun adət-ənənələrinə bağlılığını, onların keşiyində dayanmasını təsdiq edən bədii əsərlərdən başqa, xeyli cəsarətli

çıxışları da vardır: (bunlardan bir neçəsini yuxarıda qeyd edədik- M.R.)“Mən bilmirəm belə vəziyyət necə yaranmışdır ki, bizim gənclik Avropa musiqisinə meyl edib, özünün milli musiqisinə barmaqarası baxsın. Əgər doğurdan da belədirsə, mən buna xalq qarşısında xəyanət deyə bilərəm Çünki avropa Avropadır, Şərq Şərqdır, Azərbaycan da Azərbaycandır. Mən Avropa mədəniyyətini çox sevirəm. Bütün Avropa yazıçılarını bacardığım qədər oxumuşam. Amma öz yaradıcılığımı ölənə qədər Füzulinin, Vaqifin üzərində aparacağam” – deyirdi. Çıxışlarının birində göründüyü kimi S.Vurğunun müdafiəsinə ehtiyac yoxdur. Böyük Şairə qarşı edilən hücumlar kimsəni qorxutmamalıdır. “Yel qayadan nə aparar” Şairin ömrünün çox hissəsi yuxarıda gördüyümüz kimi elə mübarizələrdən keçib və bu gündə özünün də dediyi kimi meydandadır:

Ey arxamca orda-burda pıçıldaşanlar,
Nə yamanlıq görmüsünüz deyın əlimdən.
Ey sabunlu köpük kimi aşıb-daşanlar,
Sizi hünər meydanına çağırıram mən.

...Sonda fikrimi Ümummilli Liderimiz, dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin çıxışlarından birində S.Vurğun haqqında söylədiyi bu fikirlə başa çatdırmaq istədim: “Səməd Vurğunun yaradıcılığı dəryadır, indiyədək yazılanlar bunun hamsını əks etdirə bilməyib. Hesab edirəm onun yaradıcılığı və qoyduğu irs bu gündə, gələcəkdə də tədqiq olunacaq və bu bərdə yeni-yeni əsərlər yaranacaqdır. S.Vurğun böyük şairdir. Şərq aləmində şair həmişə ən yüksək hörmətə layiq olubdur. S.Vurğun isə öz dövrünün şairlər şairi olubdur.”

Ədəbiyyat

- 1.Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007.
- 2.M.Cəlil, F.Hüseynov "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı", "Maarif", Bakı- 1982
- 3.“XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı məsələləri”, II kitab.Bakı, “Elm”, 2008.
- 4.Ə.Ağayev “Şairə ehtiram”, “Kommunist” q. 30 avqust, 1987
- 5.M.Vəkilov “Ömür dedikləri bir karvan yolu”, Bakı, 1986
- 6.İ.Şıxlı“Nə böyük dərd imiş şair yaranmaq”, “Azərbaycan”jur.1995, №5
- 7.S.Vurğun“Seçilmiş əsərləri” 5 cildə, Bakı, 2005
- 8.S.Vurğun “Seçilmiş əsərləri” VI cild, Bakı, 1972
- 9.B.Vahabzadə “S.Vurğun”, Bakı, 1984
- 10.M.Arif “ S.Vurğunun ədəbi tənqid irsi” , “Azərbaycan”jur. 1986, №10
11. İ. İsmayılov “S.Vurğun milli sərvətimizdir, “Azərbaycan qəzeti, 21 aprel 2019
12. “Ədəbiyyat və İncəsənət” qəzeti, 12 fevral 1988

СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД НА ТВОРЧЕСТВО САМЕД ВУРГУНА

Мустафа Расимовлу

Резюме

С. Вургун - один из классиков поэзии XX века, он имеет собственное представление об искусстве и стремился реализовать его на протяжении всей своей литературной карьеры. Его заслуга с национальной идеологической точки зрения - это превращение азербайджанства из поэтического пространства в национальное общественное, литературное и художественное сознание в судьбоносный период времени.

Двадцатый век - это век в истории развития нашей литературной и художественной мысли, который занимает особое место в интеграции национальных и классических духовных ценностей нашего народа в цивилизованный мир. Тем не менее, в наши дни поэзия прошлого века и ее великие личности были предметом споров. Сегодня исследователь, пытающийся переоценить поэзию XX века, помимо овладения всем историческим литературно-теоретическим опытом, должен быть хотя

бы близок к этому творцу по художественным критериям, художественному вкусу и мировоззрению.

A MODERN VIEW ON CREATIVITY SAMED VURGUNA

Mustafa Rasimoglu
Summary

S. Vurgun is one of the classics of XX century poetry, he has his own concept of art and tried to realize it throughout his literary career. His service from the national ideological point of view is the transformation of Azerbaijanism from a poetic space to a national public, literary and artistic consciousness in a fateful period of time.

The twentieth century is a century in the history of the development of our literary and artistic thought, which has a special place in the integration of the national and classical spiritual values of our people into the civilized world. Nevertheless, the poetry of the last century and its great personalities have been the subject of controversy in our modern days. Today, the researcher trying to re-evaluate the poetry of the twentieth century, in addition to mastering all the historical literary-theoretical experience, must be at least close to this artist in terms of artistic criteria, artistic taste and worldview.

Rəyçi: f.ü.f.d., dos. Ziyafət Cəfərova

Azərbaycan dili kafedrasının 18 mart 2021-ci il tarixli onlayn iclasın 07 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 20 mart 2021-ci il

UOT:81.

TƏLƏFFÜZÜN ÖYRƏDİLMƏSİ

Nəsimova Fəxriyyə Bəndər qızı, Quliyeva Tahirə Qoca qızı
Gəncə Dövlət Universiteti
Gceferova @rambler.ru

Xülasə: *Hər hansı bir dilin tədrisində qarşıya çıxan çətinliklərdən biri də düzgün tələffüz vərdişlərinin yaradılmasıdır. Xarici dilin tədrisinin ilkin mərhələsində “fonetika” başqa sözlə desək hərflər və səslər tədris edilir. Bu vaxt qrammatik və leksik materialların yaxşı öyrədilməsinə də nail olmaq lazımdır. Dilin fonetika qrammatika və leksikaya aid verilən materialları bir-biri ilə əlaqəli şəkildə tədris edilməlidir.*

İngilis dilini öyrənməklə təmiz danışmasına nail olmaq üçün onun tələffüzünə ilk gündən qayğı ilə yanaşmaq lazımdır. Bu zaman öyrədən özünə metod seçərək onu öyrənməyə asan yolla mənimsətməyə nail olmalıdır.

Açar sözlər: tələffüz vərdişləri, fonetika, leksik material, düzgün tələffüz, səslər, didaktik prinsip

Keywords: pronunciation skills, phonetics, lexical material, correct pronunciation, sounds, didactic principle

Ключевые слова: навыки произношения, фонетика, лексический материал, правильное произношение, звуки, дидактический принцип

İngilis-dilinin tədrisində olan çətinliklərdən biri düzgün tələffüz vərdişlərinin yaradılması məsələsidir. Şagirdlər səsləri düzgün tələffüz etmədikdə onların nitqi səlis olmur və danışanın nitqi başa düşülmür. İngilis-dili təliminin ilk mərhələsində, fonetika, başqa sözlə hərflər və səslər tədris edilir. Fonetika orta məktəbdə xarici dilin tərkib hissəsi kimi təlim edilir. Orta məktəbdə fonetikanın təlimi şagirdləri yalnız səsləri düzgün tələffüz vərdişlərinə yiyələndirməklə kifayətlənmir. Eyni zamanda qrammatik və leksik materialların yaxşı